

M&P

VAKBLAD VOOR MAATSCHAPPIJLEER

JAARGANG 57 | JUNI 2026 | 04

INTERVIEW | IN GESPREK MET
WETENSCHAPPER OVER NATIONALE VEILIGHEID

ACHTERGROND | (ONGEGERONDE) OVERTUIGINGEN
ROL VAN ARGUMENTEN

PRAKTIJK | MEDEOPVOEDEN
'IT TAKES A VILLAGE...'

RECENSIE | WERELDOORLOG?
VOORKEUR VOOR DIPLOMATIE

OPENHEID VAN ZAKEN?

INTERVIEW MET UNIVERSITAIR DOCENT NATIONALE VEILIGHEIDSRECHT ROWIN JANSEN

'SCHONE HANDEN HOUDEN IS ER IN DEZE WERELD NIET BIJ'

Samen met hoogleraar Computerbeveiliging en privacy Bart Jacobs schreef Rowin Jansen het actuele boek *Democratie onder druk*.^{*} Jansen studeerde Geschiedenis en Nederlands recht en is tegenwoordig universitair docent Nationale veiligheidsrecht aan de Radboud Universiteit.

Maatschappij & Politiek sprak met de expert op het gebied van Nederlandse veiligheids- en inlichtingendiensten.

IVO PERTIJS

'D e strijd bij de veiligheids- en inlichtingendiensten tussen grondrechten aan de ene kant en het waarborgen van de veiligheid op het scherpst van de snede aan de andere kant vind ik een fascinerend dilemma. Als jurist, maar ook als historicus vind ik het super interessant om te zien en te bestuderen hoe dit uitpakt in concrete organisaties en concrete operaties waardoor mensen worden getroffen', vertelt Rowin Jansen aan het begin van het gesprek.

In de wetenschap speelt transparantie een belangrijke rol. Inlichtingendiensten gedijen juist in een omgeving waarin zo weinig mogelijk informatie met het publiek wordt gedeeld. Hoe gaat u hier als onderzoeker mee om?

'Ik geef hier weleens colleges over aan eerstejaarsstudenten. Ik noem dit *eyes on the spies*. Dit is gelijk het eerste dilemma: transparantie versus geheimhouding. Wetenschappers stellen transparantie voorop, inlichtingendiensten in principe niet. Ik merk dat als je inlichtingen- en veiligheidsonderzoek wilt bestuderen, je als wetenschapper meer dan in andere vakgebieden op methoden zoals achtergrondgesprekken moet inzetten. Je moet een netwerk in deze wereld opbouwen. Als ik stukken schrijf waarbij ik de spijker op de kop sla - ook al staat het de diensten helemaal niet aan - dan merk ik dat ik voor congressen en symposia word uitgenodigd. Vanuit die wereld is er wel een zekere mate van openheid, maar ik weet nooit of ik het achterste van de tong van de diensten heb gezien. Als wetenschapper leg ik uit wat ik heb

gedaan en tot waar mijn kennis reikt. Ik speculeer niet, maar schrijf dat ik niet precies weet hoe iets zit of dat het onbekend is hoe iets in de praktijk uitpakt. Ik geef aan wat ik als wetenschapper wel of niet kan verifiëren. Daar moet de lezer het mee doen. Je weet dan niet alles, maar je weet al meer, dan voordat je dit las. Ik ben niet zo geporteerd van verhalen waarbij de auteur gaat speculeren wat het zou kunnen zijn.'

Een belangrijk begrip in het boek is nationale veiligheid. Waarom is nationale veiligheid volgens jullie 'een gevaarlijk gelegenhedsargument'?

'Met nationale veiligheid open je de deur voor de inzet van de zwaarst mogelijke overheidsbevoegdheden. Dit betekent dat inlichtingen- en veiligheidsdiensten mogen opereren, dat de politie sneller mag

Rowin Jansen (foto: Radboud Universiteit)

**'BIJ NATIONALE
VEILIGHEID STAAT ER
ZOVEEL OP HET SPEL
DAT JE ALS REGERING
HELEMAAL NIET
ZOVEEL UITLEG
HOEFT TE GEVEN.'**

optreden en dat defensie misschien mag handelen als dat nodig is. Bij nationale veiligheid staat er zoveel op het spel dat je als regering helemaal niet zoveel uitleg hoeft te geven: "Dit moet geheim blijven vanwege de nationale veiligheid." Kortom, de zwaarst mogelijke bevoegdheden en de lichtst mogelijke verantwoording. Dat is nuttig in situaties waarin het er echt om gaat. Als terroristen op weg zijn naar een aanslaglocatie, dan wil je dat ze van de weg kunnen worden geplukt. Natuurlijk leg je niet in een persconferentie uit hoe je dit doet. Als deze bevoegdheid in handen komt van een kwaadwillende minister, dan is dit potentieel gevaarlijk. Zo'n minister kan het begrip nationale veiligheid naar eigen believen uitleggen om vervolgens deze zware bevoegdheden met een lichte verantwoording in te zetten. Dit zie je nu

volop in de Verenigde Staten. De Amerikaanse president zet ICE [Immigration and Customs Enforcement, red.] in tegen de eigen bevolking om de Verenigde Staten te beschermen. Er vinden deportaties plaats en agenten schieten burgers dood onder de vlag van nationale veiligheid. Ook de aanvallen op Venezuela en Iran vallen onder nationale veiligheid. Onder de noemer van nationale veiligheid worden allerlei rechtsregels opzijgeschoven. In Amerika geldt bijna het recht van de sterkste.'

In het boek waarschuwen jullie voor de kwetsbaarheid van de Nederlandse democratische rechtsstaat. Op welk moment drong het besef dat ook Nederland kwetsbaar is echt door?

'Mijn colleges staatsrecht in 2013-2014 gingen deels over de inrichting van de

Nederlandse rechterlijke macht. Docenten zeiden: "Als politiek Den Haag het wil, kan het grote veranderingen doorvoeren". Dit werd met een bepaalde luchtigheid gezegd, omdat het in Nederland niet zo'n vaart zou lopen. Niet veel later zagen we de escalatie in Polen en Hongarije. Nu zakken de Verenigde Staten heel ver weg op de parameter democratie naar autocratie. Sinds de terugkeer van Donald Trump gingen alle alarmbellen af in de wereld van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Het democratisch en rechtsstatelijk verval gaat zo snel... Voor ons was dit een moment om dit boek te schrijven, omdat we hier in Nederland voor moeten waken.'

**'HET
KABINET-SCHOOF
LIET OP EEN AANTAL
PUNTEN ZIEN
BEREID TE ZIJN
DE GRENZEN VAN
HET JURIDISCH
BETAMELIJKE
OP TE ZOEKEN OF
ZELFS VER TE
OVERSCHRIJDEN.'**

Wat betekent dit voor de docent maatschappijleer die lesgeeft over de democratische rechtsstaat?

'Als het over onze Grondwet gaat, dan zijn we best wel naïef. We denken dat er verstandige mensen zijn die het wel voor ons oplossen. Het kan niet misgaan... Het kabinet-Schoof liet op een aantal punten zien bereid te zijn de grenzen van het juridisch betamelijke op te zoeken of zelfs ver te overschrijden. Een voorbeeld daarvan is het uitroepen van een crisis die er niet was om zo juridisch van alles te kunnen regelen. Maak leerlingen ervan bewust dat de democratische rechtsstaat iets is dat we met ons allen moeten beschermen, dat deze ons tegen de overheid beschermt en dat we niet zomaar mee moeten gaan met de frames van autocratische politici dat problemen maar snel moeten worden opgelost of dat er een sterke man aan de macht moet komen. We hebben iets te beschermen. Die boodschap moeten we uitdragen.'

Julie spreken liever over *post-truth*- en *post-rules*-politici in plaats van populistische politici. Wat maakt beide begrippen zo bruikbaar?

'Bij populisme krijg je altijd de vraag of het goed of fout is. Een populist kan goed zijn voor de democratische rechtsstaat, maar zich wel van populistische

tactieken bedienen. Daarom vonden we dit begrip niet bruikbaar. *Post-truth*- en *post-rules*-politici hebben schijt aan de waarheid. Als je een houding hebt dat regels niet voor jou gelden, dan is dat voor de rechtsstaat ontzettend problematisch. Dit slaat het hele fundament onder onze rechtsstaat weg. De rechtsstaat is gebaseerd op feiten en dat we samen regels hebben bedacht om de overheid in toom te houden. Als je daaraan morrelt, dan gooi je de gehele rechtsorde het raam uit. Deze rechtsorde is er om ons tegen de almachtige staat te beschermen.'

In discussies over *big tech* gaat het vaak over de macht van Amerikaanse bedrijven, in jullie boek ook wel 'Trumps techbro's' genoemd. Is er ook voldoende aandacht voor de invloed van China?

'Ik denk van niet. We zitten nu in een fase van verbrokkelende wereldmacht. Er zijn drie wereldmachten. Rusland hoort daar niet bij, wat wel vaak wordt gesuggereerd. Rusland kan niet op het niveau van China en Amerika mee boksen. Dat zijn de twee grote mogendheden. Europa zit daar tussenin. Europa heeft het economische kapitaal en de instituties om een potentiële derde wereldmacht te worden. Voorheen was het Westen Europa en de Verenigde Staten, met gedeelde belangen. We wilden hetzelfde. Dit viel uit elkaar. De frictie met de Verenigde Staten leidt ertoe dat we steeds dichter tegen de Chinezen aankruipen. We denken hier onvoldoende over na. Ik ben er wel bevreesd over dat als we ons minder afhankelijk van de Verenigde Staten maken, we afhankelijker van China worden. Dat is wat we precies niet moeten doen. We moeten meer inzetten op Europa. Ondanks alle verschillen is er sprake van een rechtsorde die op regels is gebaseerd. Hier zijn we als burgers het best bij gebaat.'

Welk element van de Nederlandse rechtsorde zouden we - meer - moeten omarmen?

'Waar het vaak snel misgaat zijn staten waar een regeringscoalitie in korte tijd de volledige regeringsmacht kan krijgen of via relatief gemakkelijke procedures het zo kan ombouwen dat ze daarna de meerderheidsmacht krijgt. Dat laatste zagen we in Hongarije. Een positieve noot is dat we in Nederland een stelsel van evenredige vertegenwoordiging heb-

ben. Wat mij betreft morrelen we hier nooit aan. Dit leidt er weliswaar toe dat we heel veel politieke partijen hebben, maar dat die partijen altijd moeten samenwerken. Je kan daar cynisch naar kijken en zeggen dat daardoor de democratische rechtsstaat niet goed functioneert. Dingen gaan traag, maar het afbreken van hetgeen we hebben gaat ook traag. Dit zagen we bij het vorige kabinet. Diegenen die *post-truth* zijn krijgen niet zomaar hun zin.'

**'DOOR GEEN
HANDTEKENING
TE ZETTEN
KAN EEN MINISTER
ONDERZOEKEN
PLATLEGGEN.'**

Op het einde van het boek beschrijven jullie in het kader van 'de autocratische stresstest' acht scenario's. Welk scenario is vooral reëel?

'Dat is een interessante vraag, want de conclusie luidt steeds dat elk scenario binnen een bepaalde bandbreedte vrij snel is te realiseren. Op dit moment hebben we voor geen enkel scenario een echte rem. De scenario's komen erop neer bevelen aan de diensten te geven om bepaalde dingen wel of niet te doen: het beknotten van begrotingen en het aannemen en ontslaan van personeel. Dit kan allemaal al. Als het gaat om iets waar we echt niets op hebben bedacht, en wat op de korte termijn een groot probleem kan zijn, dan is dat het scenario waarbij de minister geen handtekening zet. Als inlichtingen- en veiligheidsdiensten een ingrijpende operatie willen uitvoeren, dan moeten zij intern allerlei toestemmingen verkrijgen. Uiteindelijk moet de minister persoonlijk voor veel operaties een handtekening zetten. Daarna gaat het naar de Toetsingscommissie Inzet Bevoegdheden (TIB). Deze checkt of het juridisch aan de maat is. Zo niet, dan mag de operatie niet van start gaan. De kracht en de zwakte

Inlichtingen- en veiligheidsdiensten hebben geleerd hun verhaal beter te vertellen. Directeur-generaal Simone Smit geeft een toelichting op het jaarverslag van de AIVD, april 2026 (foto: Robin Utrecht/ANP).

van het stelsel is dat de minister hier-tussen zit. De kracht is de steun op het allerhoogste politieke niveau voor bepaalde operaties, maar wat als er een extreemlinkse of -rechtse minister op het departement komt te zitten die weigert een handtekening voor onderzoek naar de milieubeweging of de soevereinen te zetten? Als dat systematisch gebeurt, dan verliezen de diensten het zicht op deze groeperingen. Er is geen escalatie meer. De wet voorziet hier niet in. Dit vind ik erg ongemakkelijk. Door geen handtekening te zetten kan een minister onderzoeken platleggen. Dat is denk ik echt gevaarlijk.'

De Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten staan onder streng toezicht. Wat maakt de wijze waarop het Nederlandse toezicht is geregeld zo bijzonder?

'In Nederland hebben we een streng en sterk stelsel van toezicht op inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Dit kwam relatief laat tot stand, namelijk na de millenniumwisseling. In 2002 kwam de Commissie van Toezicht op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten

(CTIVD). Deze kijkt gedurende een hele operatie mee en stelt na afloop een rapport op. Deze commissie mag - en dat is internationaal vooruitstrevend - alles zien. Wanneer ze dat zelf willen kunnen ze de gebouwen van de diensten binnengaan en elke kluis letterlijk en figuurlijk opentrekken en iedereen ondervragen om de onderste steen boven te krijgen. Dat is in andere landen helemaal niet zo. Soms zie je toezichthouders, maar die zijn beperkt in budget, personeel en bevoegdheden. Ook krijgen zij niet zomaar toegang tot informatie.'

Naast de CTIVD is er de eerdergenoemde Toetsingscommissie Inzet Bevoegdheden (TIB). Wat is het grootste verschil tussen beide toezichthouders?

'De CTIVD houdt toezicht tijdens en na afloop van een operatie. De TIB mag niet alles zien, maar krijgt voor aanvang van een operatie een aanvraag en moet op basis van die aanvraag aangeven of iets wel of niet mag. Het gaat om zeker 3.500 aanvragen per jaar. Daardoor zien zij veel.'

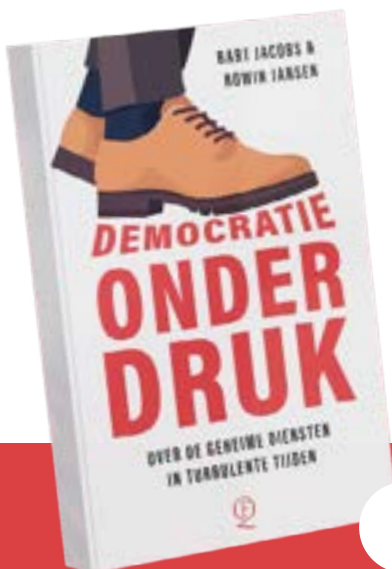

In uw proefschrift schrijft u dat de inlichtingen- en veiligheidsdiensten een eigen DNA-databank mogen hebben.¹ Deze mogelijkheid is opgenomen in de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017, maar leidde destijds tot weinig roering. Het publieke en maatschappelijke debat ging vooral over het mogelijk hacken door de diensten. Hoe verklaart u dit?

'Dit is een van de volgende thema's die ik in een ander boek bij de kop wil vatten. De aandacht ging volledig naar de 'sleepwet': ongericht kabelinterceptie toepassen ofwel het af luisteren van internetkabels. De politieke en maatschappelijke

aandacht richtte zich volledig daar op, terwijl deze wet het hele scala aan bevoegdheden van de diensten regelt. In dat instrumentarium zit kabelinterceptie, maar ook de DNA-databank, het stelselmatig observeren, het plaatsen van microfoontjes in een slaapkamer, aftappen, enzovoorts. De discussie verengde tot een thema. De DNA-databank is een gevoelig punt waarover je een flinke discussie zou verwachten. Dit debat kwam er niet, omdat men te druk met andere dingen was. Het lukte de diensten destijds niet om uit te leggen waarom ze de bevoegdheid van ongericht kabelinterceptie moesten hebben. Tien jaar later leren de diensten de lessen van wat toen misging.'

'DE DIENSTEN
HEBBEN GELEERD
HUN VERHAAL BETER
TE VERTELLEN EN
PROACTIEF INFORMATIE
NAAR BUITEN TE BRENGEN
OM DE BEVOLKING
ZO MEE TE KRIJGEN.'

Zien we dit bijvoorbeeld in het proactief informeren van burgers over de activiteiten van de diensten?

'Jazeker. Tegenstanders kwamen tien jaar geleden met het frame van de sleepwet. Dit worden met een ander narratief van de diensten worden gecounterd. De diensten konden echter niet goed uitleggen waarom ze deze bevoegdheid nodig hadden en hoe deze in de praktijk zou werken. Het bleef een technisch-abstract verhaal. Het kwam erop neer dat ze nooit iets over operaties zeiden. Nu brengen de diensten informatie actief naar buiten. Zeker sinds de grootschalige invasie in Oekraïne brengen de diensten steeds duidelijker voor het voetlicht hoe de internationale politieke verhoudingen verschuiven, wat andere landen willen en waarvoor we moeten oppassen. Onlangs verscheen een rapport dat dit - voor inlichtingentermen - zeer gedetailleerd weergeeft en waarin een goede verstander leest hoe Rusland op alle mogelijke manieren via spionage en sabotage de westerse wereld probeert te destabiliseren en ondermijnen. De diensten hebben geleerd hun verhaal beter te vertellen en proactief informatie naar buiten te brengen om de bevolking zo mee te krijgen.'

In het boek schrijven jullie dat alles wat veiligheidsdiensten in het eigen land doen binnen de regels moet blijven, maar activiteiten van inlichtingendiensten in het buitenland zijn vaak juist illegaal. Zorgt dit voor een spanningsveld of is dit inherent aan het werk van de diensten?

'Dit is inherent aan het inlichtingenwerk. Vanuit wetenschappelijk perspectief vind ik het interessante aan deze wereld dat je informatie over de tegenstander wilt verzamelen. Wat willen en kunnen ze en wat doen ze in de praktijk? Ofwel intenties, capaciteiten en strategieën in kaart brengen. Op eigen grondgebied kunnen diensten supervel. Ze kunnen bij bijvoorbeeld de Belasting-

dienst of de politie informatie opvragen. Zodra het gaat om een willekeurige Rus in het Kremlin of een Noord-Koreaan in Pyongyang waarvan je wilt weten hoe dichtbij die persoon bij de regeringsleider staat, moet je ter plekke informatie gaan verzamelen. Dit betekent dat je onder een dekmantel in het buitenland moet opereren. Volgens geldend recht mag dat in die andere landen niet, maar je hebt het nodig om aan informatie te komen. Dit is het kat-en-muisspel waaraan alle inlichtingendiensten zich schuldig maken.'

Mag de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) vervolgens wel gebruikmaken van informatie van bijvoorbeeld een Amerikaanse dienst over een Nederlandse staatsburger in Nederland?

'Voor de buitenwereld - dit kan ik weinig concreet maken - is het moeilijk in te zien welke gegevens tussen de inlichtingendiensten over en weer gaan. We weten dat de Nederlandse veiligheids- en inlichtingendiensten structureel met de Amerikaanse diensten samenwerken. Tot vorig jaar was er een innige inlichtingenrelatie waarbij veel informatie op en neer ging. Binnen die wereld geldt wel dat veel diensten op hun eigen informatie blijven zitten en niet snel informatie delen - soms wel, als er bijvoorbeeld een terroristische aanslag op handen is. Daarnaast is er een categorie van minder frisse regimes waarmee de Nederlandse diensten kunnen samenwerken als het nodig is, bijvoorbeeld bij een aanslag of een vliegtuig dat uit de lucht geschoten dreigt te worden. *Bottomline*: Schone handen houden is er in deze wereld niet bij.' ♦

Noot

1. Het proefschrift *Toezicht op de AIVD en de MIVD* van Rowin Jansen verscheen vorig jaar bij Wolters Kluwer.

* Het boek *Democratie onder druk. Over de geheime diensten in turbulente tijden* van Bart Jacobs en Rowin Jansen verscheen onlangs bij uitgeverij Querido Facto.